

Apul.professori Jouko Vahtola:

Sahaherra Johan Norblad -tuntematon Karjalan kävijä

Iijoen Taivalkosken sahan johtaja, ruotsalainen Johan Norblad, teki kesällä 1875 aina Arkangelin ulottuneen Karjalanmatkan. Muiden säätyläisten kuin oppineiden runonkerääjien matkat Itä-Karjalaan olivat noihin aikoihin vielä tuiki harvinaisia - toteutuihan toimittaja A. V. Ervastian kuuluisa matka vasta vuonna 1879. Norbladin kiinnostusta Karjalaan osoittaa se, että kesällä 1885 - tuolloin jo Oulussa asuessaan - hän teki sinne toisen matkan. Eikä silläkään vielä hyvä: joko kesällä 1887 tai 1888 Norblad teki Karjalaan kolmannen matkansa - nyt Kajaanista pitäen. Mikä mies Norblad oli, miksi hän lähti vaivalloisille erämaamatkoille rajan taakse ja millaisia nämä matkat olivat?

Johan August (John) Norblad syntyi 1847 Gävlessä räätälimestari Eric Norbladin ja Anna Maria Drouggen perheeseen. Isä-Ericin räätälin ammatti tuli hänen äitinsä suvun perintönä; hänen isänsä Jöns Pierrou oli vasaraseppämestari Öslättforsin ruukissa Taalainmaalla. Pojat Eric - siis Johanin isä - ja Jacob muuttivat nimen Pierrou Norbladiksi 1820-luvulla. Pierroun suku oli lähdöltään 1600-luvulla Ruotsiin ruukiteollisuuteen värvättyjä valloineja. Johanin uralla ruukki- ja sahateollisuuden palveluksessa oli siis vahva sukuperintö.

Johan eli Gävlessä lapsuutensa nelilapsisessa perheessä. Vanhempi veli Herman (1841-86) muutti jo 1856, siis vasta 15vuotiaana, Suomeen, kaukaiseen Pudasjärven pitäjään, Hirvaskosken rautaruukin ja sahan kirjanpitäjäksi. Hirvaskosken ruukin tuolloinen omistaja, oululainen kauppaneuvos Leonhard Candelin oli tuttavuusuhdeidensa kautta värvännyt Taalainmaalta Svabensver-

Nuori Johan Norblad (1847-1923).

kin ruukista sahan ja ruukin hoitajaksi Hirvaskoskelle August Ekmanin (1829 - 1909), joka oli Norbladin veljesten eno, ja muitakin ruotsalaisia ammattimiehiä hoitamaan ruukkia. Ekman taas houkutteli Herman Norbladin Hirvaskoskelle sahan kirjanpitäjäksi. Alun toisella kymmenellä ollut Johan Norblad tuli 1858 veljensä huviksi ja avuksi. Hän vietti muutaman lapsuutensa vuoden Hirvaskoskella, kävi välillä 1861-63 koulua Gävlessä, palasi takaisin Pudasjärvelle, hoiti välillä Suovon sahaa ja myllyä Kuopion pitäjässä, kunnes vuoden 1872 alusta hän muutti Taivalkoskelle johtamaan sikäläistä sahaa. Taivalkosken saha oli siirtynyt kaupan seurauksena 1867 Oulun porvarien, kauppaneuvos J. G. Bergbomin ja konsuli Leonhard Candelinin omistukseen. Sahanhoitajaksi sinne tuli ensin Herman Norblad, joka kuitenkin 1872 joutui ottamaan vastuun Hirvaskosken ruukista. Taivalkosken saha annettiin tällöin 24-vuotiaan Johan Norbladin vastuulle. Hänen olonsa Taivalkoskella kesti vuoteen 1879.

Tutustuminen laukkukauppiaisiin

Jo Hirvaskoskella 1850-luvulla ollessaan Johan Norblad sai tehdä tuttavuutta ruukilla aika ajoin vierailleiden karjalaisien laukkukauppiaiden kanssa. Norblad muistelee, että kun kauppias tuli taloon, koontui koko ruukinväki hä-

nen ympärilleen. Kauppias levitti nahkaisesta sumptsastaan kaikkea mahdollista tavaraa ruukinväen silmiteltäväksi ja tyrkytti sitä ostettavaksi:

”Ka, osta sie helpolla, karttuunia puoli ruplaa arssina, silkkihiuvi kaksi ruplaa, silmineuloja, nuppineuloja, kampoja, kamfartia, pirunpaskaa, osta helpolla, mitä annat, veli kulta.” Kauppiat yöpyivät usein Hirvaskosken ruukilla. Heidän tarinansa ja laulunsa painuivat syvälle nuoren Jannen sisimpään.

Vakiokauppias Hirvaskoskella oli Vanha Rodio Pistojärven Hirvisalmelta - Jakowleffin sukua. Apulaisenaan hänellä oli poikansa Hilvana, jonka kanssa nuori Johan teki lähempääkin tuttavuutta. Tällä seurustelulla oli tärkeä vaikutus Norbladin lopullisessa päätöksessä lähteä rajan taakse.

Mutta sitä ennen sattui vielä kaksi tapausta, jotka veivät Norbladin jo Karjalan rajalle.

Kesällä 1868 poikkesi matkallaan Ouluun Hirvaskosken ruukille mies, joka esitteli olevansa talonpoika Stjärna Kuusamon Tavajärveltä. Hänellä oli mukanaan monin värein kimalteleva, painava kivi, jota hän esitteli ruukinpatruuna Ekmanille. Kun kiveä tutkittiin, siitä saatiin sulatettua kuparia. Asiasa syntyi valtava innostus, ja patruuna lähetti Norbladin Tavajärvelle tutkimaan kiven löytöpaikkaa. Sitä ei kuitenkaan löytynyt. Saatiin tietää, että kivi oli tuotu jostakin Venäjän puolelta, kenties Siperiasta asti ja että Stjärna oli kelvoton lurjus. Näin koko asia paljastui karkeaksi pilaksi.

Siirtyessään Suovosta Taivalkoskelle Norblad sai tammikuussa 1871-72 isännältään Ekmanilta Oulusta tehtäväkseen hoitaa ukkoherrana tukkisavotan Kuhmon erämaassa, aivan Karjalan rajan tuntumassa. Ukko-herra Wikstrand oli palelluttanut itsensä ja niin Ekman pyysi Norbladia hoitamaan savotan. Puut oli tarkoitus uittaa kesällä läpi Oulujärven vesistön Ouluun. Norblad mm. kävi ostamassa Joensuusta 100 kulia Venäjältä tuotuja jauhoja, joilla hän muonitti tukkisavottaa.

Tämä savotta kovan pakkasen, paksujen lumihankien ja talven pimeyden kourissa, asunnon kattona tähtikirkas taivas, oli Norbladille ankara kokemus. Vain työnjohtajansa Nymanin kunnokkuuden ansiosta hän selviytyi tehtävästä.

Sahanhoitajaksi Taivalkoskelle

Keväällä 1872 Johan Norblad saapui Taivalkoskelle ja aloitti vastuullisen työnsä sahanhoitajana. Taivalkoski oli tuolloin pieni, neljä taloa ja kymmenkunta torppaa käsittänyt kyläpahanen Jokijärven kappeliseurakunnassa ja kunnassa; kylässä oli noin satakunta asukasta, joista suurin osa sai toimeentulonsa sahalta.

Kirkko oli siis Jokijärvellä, ja pappi asui siellä sikäli kun sellainen korpiseurakuntaan saatiin, mutta nimismies asui Taivalkoskella, niin kuin sahanjohtajakin. Pesion tilalla asui entisen sahanomistajan poika William Lundström, jonka äiti oli englantilainen ja joka aina kirjoitti pojalleen Taivalkoskelle englanniksi.

Saha oli asukkaille kaikki kaikessa, saha harjoitti myös maakauppaa ja välitti keskeisen osan elintarvikkeista työntekijöilleen. Mutta myös karjalaisille laukkukauppiaille jäi hyvin markkinarakoa, heitä vieraili tiheään myös sahalla, paitsi kaupan merkeissä, myös siksi, että Iijoki oli tärkeä läpikulureitti Venäjän puolelta rajaa rannikolle matkaaville kauppiaille. He hakeutuivat alas Ouluun laskien jokia veneillään, neljän, viiden miehen porukoissa, alkukeväästä tyhjin repuin, hakeutuivat tukkukauppiaiden luo ja eri markkinapaikoille, läyttivät reppunsa kankailla, langoilla ja tavanomaisilla rihkamataroilla ja lähtivät kaupakerrolle.

Hilvana Hirvensalmesta

Heidän joukossaan matkusti keuhkokuumeella 1874 mies, joka oli Norbladille tuttu jo poikavuosilta 1860-luvun alusta, jolloin hän isänsä Rodion kanssa usein kävi Hirvaskosken ruukilla tarjoten tavaroitaan ”helpolla hinnalla”. Tämä nuorukainen, Hil-

vana, oli nyt keski-ikäinen mies ja itse yhtiömies useille rengeille. Hilvana tuli asiasta tehden tervehtimään Norbladia sahalle.

Norblad kertoo tapaamisesta muistelmissaan:

“Tuli puhetta ohikiitäneistä ajoista ja nykyisistä. Tiedustelin hänen vanhasta isästään, joka oli vanha jo nuoruudessaani. “Isä, äiti ja nuorempi veljeni Teppana asuvat vanhassa pienessä kodissaan Hirvensalmen kylässä. Minä asun perheeni kanssa peninkulman päässä sieltä”, hän kertoi. Minä sanoin Hilvanalle, että minua kiinnostivat suunnattomasti olot siellä heidän puolellaan rajaa ja että minua askarruttivat ajatukset ja suunnitelmat matkasta sinne ja aina Valkealle merelle, ehkä jopa Arkangeliin asti.

- “Ahaa, kuinka te aiotte siellä kulkea, koska siellä ei ole teitä, on vain erämaita, viljejä metsiä, suuria järviä, juoksevia vesiä ja vaahtoavia koskia, ja peninkulmittain matkaa yksittäisten talojen ja kylien välillä.”

- “Kaikki se houkuttelee minua suunnattomasti.”

- “Siellä meillä on kaikki niin erilaista kuin täällä Ruotsin puolella - ehkä teidän pitäisi unohtaa tuollainen seikkailumatka”, Hilvana sanoi varoitavassa äänensävyssä, lisäten, että mitä teitä hyödyttäisi ryhtyä sellaiseen matkaan: “Se veisi vain runsaasti rahaa hukkaan”, meinasi järkevästi pohdiskeleva karjalainen.

- “Älkäähän uskoko että suunnittelen tätä matkaa ilman, että sillä olisi mitään tarkoitusta. Koskemattomat metsät, jotka siellä humisevat ja lahoavat ja mätänevät juurilleen, kiehtovat siellä mieltäni. Ne täytyy voida ottaa käyttöön myös siellä rajan toisella puolella kuten tällä puolella.”

- “Tosiaankin, mutta meillä on puute työvoimasta ja vetojuhdista. Emmekä me omista itse metsiämme, kaikki metsät ja tilat kuuluvat Venäjän valtiolle. Meillä on vain käyttöoikeus pieneen osaan maasta ja metsiä saamme käyttää vain kotitarpeiksi.”

- “Kaikki tuo ja paljon enemmänkin ovat asioita, jotka voidaan järjestää”, huomautin painokkaasti nuoruuden innossani.

Hilvana antoi minulle paljon arvokkaita tietoja ja ohjeita matkasuunnitelmastani ja reitistäni, jota ajoin seurata. Hän tunsu paikalliset olosuhteet koko Karjalassa ja maan kartta oli kirkaana hänen päässään.

Taivalkosken kirkko 1800-luvun lopulla Iijoen rannalla. Kuva otettu sahan suunnalta (Pohjois-Pohjanmaan museo).

Suunnitelma tällaisesta löytöretkestä oli niin kauan itänyt ja muhinut mielessäni, että sen täytyi myös jonakin päivänä kypsyä toteutettavaksi tarpeellisten valmistelujen jälkeen.

Mitä todennäköisintä on, että Hilvanan mainitsema veli Teppana Hirvensalmesta oli se Teppana (Stepan) Jakovleff, joka perusti ensin 1881 kaupan Puolangalle, mutta siirsi sen vuonna 1889 Taivalkoskelle. Jakovleffit muuttivat nimensä sittemmin Jalaviksi, joiden hallinnassa kauppa toimii yhä, jo neljännessä polvessa Taivalkoskella.

Matkalle Viaan

Keväällä 1875 Johan Norblad ryhtyi järjestämään Karjalaaan siis jo kauan hautomaansa matkaa, jonka pontimina olivat yhtä paljon uteliaisuus ja seikkailunhalu kuin liikemiehen vainu tutkia Karjalan metsien mahdollista hyödyntämistä teollisuudessa. Selvää on, että tästä ja siihen perustuvasta sahaliikkeen aloittamisesta Vienanmeren rannalla oli paljon keskusteltu oululaisten porvarien piirissä. Tämä oli huomattavan varhain siihen nähden, että ruotsalaisten yhtiöiden sahaustoiminta alkoi Vienanmeren rannalla vasta 1890-luvulla.

Norblad sai helposti patruuna Ekmanilta suostumuksen matkaan ja poissaoloon työpaikaltaan. Hän pestasi apulaisekseen matkalle oululaisen Huotari-nimisen oppikoululaisen, jonka piti suositusten mukaan

osata venäjää, mutta taito osoitautui kuitenkin olemattomaksi. Huotari oli köyhä teini, joka kuljeskeli varakkaita taloissa ja sai päivittäisen elantonsa kotiopettajana opettajiensa antamien suositusten ansiosta, sillä hänellä oli hyvä lukupää. Hän oli pieni ja nälkiintynyt lapsuudesta lähtien, mutta oli sitkeä ja energinen, kansallismielinen ja fennomaani puhtaimmasta päästä.

Passit otettiin kuvernöörinvirastosta ja Venäjän rahaa vaihdettiin pankista. Norblad teetti matkaa varten kontin, kannettavaksi selässä samoin kuin karjalaiset kantoiivat omia tavareppujaan. Matkatavarat olivat: yksi alusvaatekerta, pullo viiniä, toinen konjakkia, rasia voita, kimpale juustoa, savustettua poronpaistia, aurin-gossa kuivattua poronlihaa, sardiineja ja muita keveitä säilykeitä sekä kuivia korppuja. Muonan osalta laskettiin tietysti sen varaan, että sitä saatiin ostamalla karjalaisista taloista. Matkaturvakseen Norblad otti haulikon.

Heinäkuun viimeisinä päivinä 1875 Norblad ja Huotari lähtivät tälle monessa suhteessa seikkailumieliselle ja vaaranalaiselle matkalle. Ensimmäinen etappi taitettiin Jokijärvelle maantiestä hevosella. Se olikin ainoa matkan osuus, jolla voitiin hyötyä maantiestä ja hevosesta. Jokijärvellä vietettiin kirkkopyhää. Kirkkoväen joukossa oli eräs venekunta Salmijärven talosta Kuusamos-

ta, ja talonväen kanssa sovittiin, että heidän veneissään päästiin jatkamaan matkaa heidän kotimatallaan. Salmijärveltä oli helpompi päästä kirkkoon Jokijärvelle kuin Kuusamoon, varsinkin, kun mukana oli pieni kastettava lapsi.

Matka jatkui veneellä Iijokea Iivion taloon, jossa yövyttiin, edelleen Irinijärvelle, sen Vaaraperään, josta taitettiin jalkaisin maanselän yli Salmijärvelle ja Kurviseen. Kun yön yli oli levätty, jatkettiin matkaa taloista saadun oppaan saattamana rajalle. Leveällä rajalinjalla vietettiin lepoetki, ammuttiin kaksi laukausta haulikolla ja otettiin lasilliset viiniä. Norblad totesi: “Voitiin hyvin sanoa, että seisomme nyt länsimaisen kulttuurin ja idän barbarian rajalinjalla.”

Kylä, joka ensimmäisenä otti rajan takana matkaajat vastaan, oli Tiironvaara. Hyvin siellä otettiin “ruotsit” vastaan, tarkasti perehdyttiin karjalaiseen taloon ja muihin rakennuksiin. Ihmeekseen Norblad löysi myös vastasalvetun talon, joka oli rakennettu täysin suomalaisen tyyliin. Sanottiin, että sen oli nuori isäntä rakentanut kauppatarkoituksella saamiensa vaikutteiden pohjalta. Kukaan ei rakennuksessa asunut, mutta vieraat saivat siinä yöpyä.

Hirvensalmessa

Sitten jatkettiin Hirvensalmeen tarkoituksena tavata vanha Rodio, jonka Norblad oli ensi kerran vuonna 1858 tavan-

nut Hirvaskoskella. Ensimmäisenä tavattiin niityllä heiniä korjaamassa Teppana, Rodion poika. Hän opasti vieraat Rodion luu. Vanha karjalainen istui pirtissä ja sukkelin sormin kutoi verkkoa. Syntyi seuraava keskustelu:

“ - Täällä näette isä Ruotsin herroja vanhalta kauppa-alueeltamme rajan takaa.

Harmaa, pitkäpartainen ukko katsoi meitä tutkivasti vielä pirteillä, ruskeilla silmillään.

- Ken olet ?

- Olin poikosenä Hirvaskoskella kun te usein kävitte siellä kauppaamassa tavaroitanne.

- Oletko Janne ?

- Olen.

Sitten seurasi monia kysymyksiä ja vastauksia tuolloista oloista ja ihmisistä niillä seuduilla, joilla ukko oli kulkenut miehuutensa vuosina. Meitä pidettiin nyt kunniavieraina.

Naisväki, muori ja pojanvaimo, suhtautuivat hyvin varauksellisesti toisuskaisia vieraita kohtaan, miesväki sen sijaan varsin luontevasti, varsinkin Teppana, joka kulki kauppatiekoilla Suomessa. Tarkka raja pidettiin siinä, että vieraat söivät heille varatuista astioista, “vieraankupeista”.

Erityisenä ystävyydenosoituksena lämmitettiin vieraille sauna; se oli naisväen tehtävä. Teppana kylpi vieraiden kanssa ja kylvetti heitä tuoreilla koivuvastoilla. Sauna oli Norblad in mielestä paljon kuumempi kuin Suomessa. Sitten tarjottiin ruokaa - erityisenä herkkuna hilloja maidon kera. Asuinhuoneeksi osoitettiin tietysti vieraskamari, “kornitsa”. Hyvin nukutun yön jälkeen jatkettiin matkaa. Vanha Rodio antoi hyväntahtoisesti ohjeita matkaa varten. Erityisesti hän neuvoi monista kylistä ystäviään, Ontropan Uhtualta, Mäkyskinin Jyskyjärveltä, Idarin Paanajärveltä, joilta vieraat saivat Rodion ystävinä hyvän vastaanoton. Vieraat saivat myös oppaan ja laukunkantajan Uhtualle.

Uhtuan kautta Vienan Kemiin

Matkalla Uhtualle Norblad in seurue ohitti erään järven rannalla kreikkalaiskatolisen ristin, jonka ympärille oli kasattu suuri röykkiö kiviä. Karjalaisopas katseli rannalta sopivan, nyrkinkokoisen kiven, asetti sen kekoon ja teki ristinmerkin. Hän selitti, että kyseessä oli muistomerkki, joka oli pystytetty järvellä heikkoihin jäihin menehtyneelle, joka oli

Rodion veli. Vastaavanlaisia muistomerkkejä oli Karjalassa laadittu runsaasti erilaisten taupausten muistoksi.

Matkalla Uhtualle katseltiin tarkoin myös Karjalan vuosisataisia ikimetsiä, joissa ei ollut hakkuiden jälkiä mutta aina silloin tällöin kaskeamisen ja metsäpalojen merkkejä.

Uhtualla yövyttiin Rodion neuvoman Ontropan ystävällisessä talossa, mutta matkaa jatkettiin melko nopeasti, koska paikalliset venäläiset virkamiehet käyttäytyivät suomalaisia kohtaan ynseästi, jopa vihamielisesti. Neljän naisen soutamana matkattiin Kuittijärveä Jyskyjärvelle. Koko matkan naiset lauloivat kalevalaisia, kaiho-mielisiä lyyriisiä laulujaan. Jyskyjärvellä yövyttiin Rodion ystävän Mäkyskinin ystävällisessä huomassa; isäntä keskusteli laajasti ja viisaasti vieräidensa kanssa Karjalan elinkeinoista, luonnonrikkauksista ja tulevaisuudesta.

Matka jatkui nopeasti Paanajärven ja Usmanalan kautta Vienan Kemiin, matkan ensimmäiseen tavoitteeseen. Kaupungin harmaus ja pienuus pisti silmään, kaduista ei juuri voinut puhua. Majapaikka löytyi helposti Jyskyjärven ystävän Mäkyskinin veljen luota. Koska mitään ihmeitä ei ollut näköpiirissä Kemissä, kiirehdiin eteenpäin, Solovetskiin ja Arkangeliin. Kaupungissa olevaan sahalaitokseen aiottiin tutustua paluumatkalla. Parin päivän kuluttua lähti Kemistä laiva kuljettamaan pyhiinvaeltajia Solovetskiin. Mäkyskinin veli järjesti Norbladille paikan laivaan.

Solovetskiin

Laivamatka Solovetskiin kauniissa säässä oli hieno elämys.

Oli upeaa nähdä Solovetskin kullattujen tornien ja kupolien kohoavan horisontista ja kimaltelevan auringon loisteessa. Pyhiinvaeltajat seurasivat

Näkymä Arkangelin satamasta kaupunkiin.

Likopään kylänosaa Uhtualla v. 1894 Inhan valokuvaamana. (Sotamuseo)

näkyä haltioituneina, kumartelivat, tekivät ristinmerkkejään ja hokivat rukouksiaan kerta toisensa jälkeen. Norblad majoittui kumppaneineen luostarin 1. luokan hotelliin, joka oli siisti ja jossa oli erinomainen palvelu. Erityisesti maukas kalasoppa oli suurta herkkua. Luostarissa oli runsaasti pyhiinvaeltajia suuren Venäjänmaan kaikista osista. Seuraavina päivinä tutustuttiin luostariin perusteellisesti; sen kauneus, suoranainen loistokkuus ja vauraanainen uskonollisen elämän vilkas hartaus tekivät suuren vaikutuksen. Luostarissa sanottiin olevan 500 munkkia, jotka edustivat kaikkia asteita, ja lisäksi runsaasti erilaisia työntekijöitä, jotka olivat luostarin palveluksessa.

Kolmantena päivänä jatkettiin matkaa Arkangeliin luostarin omalla höyrylaivalla, joka kuljetti pyhiinvaeltajia säännöllisesti. Lystikästä oli nähdä komentosillalla kapteenin seisovan täydessä munkin puvussa pitkän tukan valuessa olkapäille; myös laivan muu miehistö oli munkkeja. Laivamatka Solovetskista Arkangeliin kesti 18 tuntia.

Arkangelissa

Arkangelissa Norblad ja Huotari majoittuivat pieneen

siistiin hotelliin. Sen omisti norjalainen laivanvarustaja Hansen, jonka kanssa Norblad pystyi tietysti hyvin kommunikoimaan. Päästiin hyvin perheytymään erityisesti Arkangelin sahoihin, kauppaan ja talouselämään. Tärkeä oli vierailu Norjaa ja Ruotsia kaupungissa edustaneen konsuli Bodumin luona. Hänen välityksellään saatiin hyvä kuva siitä, miten suverenisti norjalaiset laivat hallitsivat Arkangelin merenkulkua. Sahaliike taas oli etupäässä saksalaisten ja englantilaisten käsissä. Bodumin kanssa haahmoteltiin tulevaisuuden näköaloja siitä, miten Karjalan rannikon satamien kautta olisi täydet edellytykset avata samanlainen puuliike maailmalle. Tällaisten suunnitelmien toteuttaminen edellytti Bodumin mukaan kuitenkin vaikutusvaltaisia puolestapuhujia ja paljon rahaa, jotta venäläiset viranomaiset saatiin suopeiksi hankkeille.

Keskustelut, sahavierailut ja kaupungin katselu veivät muutamia päiviä, joiden jälkeen Norblad ja Huotari aloittivat kotimatkan, samaa reittiä Solovetskin kautta Vienan Kemiin. Siellä tutustuttiin sahaan, jonka olivat 1860-luvulla perustaneet joensuulainen liikemies Parviainen ja venäläinen Kordakoff. Se oli joutunut byrokraattien viidakossa ja rahan puutteessa englantilaisen yhtiön omistukseen. Firma ei ollut kuitenkaan aloittanut sahausta, vaan saha oli nytkin myytävänä. Norblad innostuikin asiasta, kävi sahaa katsomassa mutta ei ollut tyytyväinen sen sijaintiin. Hän hankki itselleen myös kopiot sahan toimintaa ohjaavista sopimuksista ja privilegioista. Lisäksi hän kävi tapaamassa metsänhoitajaa, joka vastasi Vienanmeren ja Suomen rajan välisistä metsistä. Kävi kuitenkin selväksi, et-

tei tämä ollut juurikaan kiinnostunut hoitoalueensa metsien käytöstä sahateollisuuden raaka-aineena. Kartan laajasta metsäpiiristään Norblad kuitenkin sai metsänhoitajalta.

Kotimatalla

Pian Norblad ja Huotari jatkoivat kotimatkaansa, nyt pohjoisempaa reittiä Kiestingin, Pääjärven, Sohjanan ja Taavon kautta Kuusamoon. Siellä hän tapasi venäjäntaitoisen nimismies Melartin, joka käänsi Norbladin paperit suomeksi. Kuusamosta matkaa jatkettiin maanteitse hevospelissä Taivalkoskelle.

Yhteenvetona matkastaan Norblad kirjoitti:

“Tämän ensimmäisen Karjalan-matkani tein omasta aloitteestani ja omalla kustannuksella, osaksi seikkailunhalusta, osaksi mielenkiinnosta tätä jokseenkin tuntematonta aluetta kohtaan. Siellä minua kiinnostivat sen omaperäiset olosuhteet, suurenmoinen luonto, metsärikkaudet ja laajat vesistöt vesiputouksineen ja vuolaine, itään virtaavine jokineen, joita pitkin saatiin matkustaa peninkulma toisensa jälkeen, päivät pitkät näkemättä ihmisasumusta, vain valtavia metsiä, missä ei kirvestä oltu pantu puun juureen.

Tietysti minulla oli suunnitelmia ja pyrkimys saada nähdä sahaliike perustettuna johonkin karjalaiseen satamaan Vienanmeren rannalla. Mutta päämieheni katsoivat, että sellainen yritys vaati kuitenkin liian paljon tuona aikana. Se olisi vaatinut enemmän pääomaa kuin kenelläkään oli silloin irroitettavissa Oulussa. Sen lisäksi tulivat monet muunlaiset vaikeudet, vaikeudet kyetä hallitsemaan sellaista yritystä tässä harvaanasutussa maassa ilman tarpeellisia liikenneyhteyksiä ja pankkiliikettä. Vaikeaa oli myös saada asiantuntevia, kielitaitoisia johtajia asumaan siellä kaiken sivistyksen takapihalla.”

Norbladin kiinnostus Karjalaa ja sahateollisuutta kohtaan Vienanmeren rannikolla ei kuitenkaan sammunut tähän matkaan ja yritykseen.

II Karjalan matka

Norblad muutti 1879 Ouluun hoitamaan sikäläistä Korkeasaaren suurta höyrysahaan. Hän tuli siellä hyväksi tutuksi ja ystäväksi Pietarissa syntyneen ja kasvaneen ruukinpatruuna Viktor Åkerblomin (1844 - 1895) kanssa, joka taitavilla liikeoperaatioilla oli hankkinut omistukseensa Myllyrannan,

Kurimon ja Ämmän ruukit Oulujoen vesistössä. Lisäksi hän harjoitti uitto- ja puutavaraliikettä Oulujoella. Åkerblom oli hyvin vilkasliikkeinen, rohkea liikemies. Rajantakaiset Karjalan metsät ja mahdollisuus päästä niitä hyödyntämään askarruttivat jatkuvasti Norbladin ajatuksia, ja niinpä hän puhui asiasta Åkerblomille. Tämä innostui asiasta helposti ja ei aikaakaan, kun miehet päättivät lähteä tutkimusmatkalle Karjalaan, suoranaishan tarkoituksenaan perustaa sahayritys Vienanmeren rannikolle. Suunnitelma pantiin toimeen kesällä 1885.

Norblad ja Åkerblom suunnasivat matkansa Oulusta Kuusamon kautta Kitkan vesistöä pitkin Pohjois-Vienaan. Ensimmäinen etappi rajan takana oli Oulangan kylä, jossa oli kaksi kirkkoa, toinen oikeauskoisten, toinen vanhauskoisten. Niskan kylässä tuli ruokailun kanssa hankaluuksia starovertsiuskiosessa talossa, josta ei löytynyt kuin yksi “vieraankuppi” ruokailua varten; omia astioita ei mielellään annettu väärauskoisten käyttöön. Edelleen matka jatkui venepelissä mahtavan Kuman putouksen kautta Soukeloon. Aamulla matkamiehet heräsivät kovaääniseen puheeseen, joka kuului pihalta. Norblad kertoo:

“Selvisi, että pihalla oli matkustavaisten seurue, joka oli palaamassa kotiin Oulangalle Solovetskin luostarista. Seurue muodostui Oulangan papista, hänen vaimostaan, tyttärestään ja palvelijastaan sekä kylän lukkarista. Isäntä kertoi meille avoimielisesti, että pappi oli kutsuttu Solovetskiin luostarin arkki- mandriitan järjestämään piispantutkintoon, joka tarkoitti varoitusta, koska papilla oli tapana tirkistellä liian syvälle la-

siin. Lukkari ja papin perhe olivat olleet mukana valvomassa kirkonpalvelijaa horjahtamasta lasiin matkan aikana. Pian saimme kuitenkin nähdä, ettei valvonta ollut ehdottoman tehokasta, sillä koko konselji koontui isäntäväen vieraina taloon ja maljoja ryhdyttiin kottelemaan intiimin seurustelun merkeissä samovaarin ääressä.”

Kyytimiehet vaihdettiin Soukelossa, papinseuruetta tuoneet venemiehet lähtivät soutamaan Norbladia ja Åkerblomia itään. Heidän tarkoituksensa oli löytää Koutajärven rannalta Antti Kaikkonen, joka 1860-luvun nälkävuosina oli sinne muuttanut Kuusamosta, ja yöpyä hänen luonaan. Kaikkonen löytyi mutta hänen taloutensa oli kuitenkin niin surkeassa kunnossa, Norbladin mukaan hänen oman kunnottomuutensa vuoksi, että seurue päätti yöpyä ulkosalla. Seuraavana päivänä, Koutajärven yli purjehtien, matkamiehet saapuivat Vienanmeren rannalle Knäsöön. Kun siellä ei sahaerhojen asia edistynyt, jatkettiin matkaa Vienan Kemiin.

Matkaa Vienan Kemiin lähdettiin taivuttamaan kalastajaperheen pienehköllä aluksella. Matkasta tuli ikimuistoinen kylmien öiden, huonon matkamuonan ja erityisesti merelle laskeutuneen sankan sumun vuoksi. Pelko hiipi jo puseroon kunnes sää selkeni ja lopulta päästiin suotuisasti Kemiin.

Ensi tilassa käytiin tutustumassa kaupungin edustalla saarella olevaan höyrysahaan, joka ei ollut nytkään toiminnassa. Samalla saarella asui kesäasunnossaan aluemetsänhoitaja Boström, suomalainen, joka oli opiskellut Venäjällä ja jäänyt sinne virkaan. Hän puhui enää heikosti suomea ja ruotsia ja

niinpä Åkerblom puhui hänen kanssaan venäjää. Boström kertoi, että sahanomistajat eivät olleet kyenneet täyttämään Venäjän valtion kanssa tehtyjä puunhankintasopimuksia. Saha oli myytävänä, mutta Norblad ja Åkerblom havaitsivat sen olevan jo niin pahasti rappiolla, ettei se heitä kiinnostanut. Heidän tarkoituksensa oli jatkaa matkaa Arkangeliin, mutta kun sinne olisi laiva lähtenyt vasta viikon kuluttua, he eivät malttaneet jäädä odottamaan vaan lepäsivät ja huoltivat itseään pari päivää ennen paluumatkaa Suomeen. Se kesti Kemistä Kajaaniin 8 päivää. Norbladin loppuyhteenvetdon mukaan matkasta ei jäänyt muuta hyötyä muistojen ja elämysten lisäksi kuin se, että Åkerblom pääsi eroon huomattavasta ylipainostaan. Miehet olivat Kajaaniin tultuaan niin ruskettuneita ja laihuneita ja niin risaisia vaatteiltaan, etteivät tutut tuntenet heitä.

III Karjalan matka

Keväällä 1886 Johan Norblad muutti Kajaaniin hoitamaan Ämmän sahaa. Hän asui Karolineburgin kartanossa. Hän oli tällöin mm. järjestämässä komeaa juhlaa, joka Kajaanissa pidettiin Elias Lönnroin vieraillessa siellä käydessään veljensä, Ristijärven kirkkoherran luona. Kesäisin Norblad teki runsaasti eräretkiä, erityisesti kalastusmatkoja rajankin taakse ystävänsä metsänhoitaja Edvard Sandmanin kanssa. Sandman oli tärkeä herra sahojen puunhankintojen kannalta ja hänellä oli osuuksia myös Oulujoen sahoista. Unelmat sahasta Vienanmeren rannalla ja halvan Karjalan puun hyödyntämisestä niissä nousivat vielä esiin. Niin Norblad lähti yhdessä Sandmanin kanssa kolmannelle Karjalan matkalle.

Norblad ja hänen matkatoverinsa Viktor Åkerblom yöpyivät Oulangan kirkonkylässä. Kylän uusi kirkko (v. 1880) oikealla, takana Nuorunen. (Museovirasto)

Jälleen matkattiin halki Vienan Karjalan Kemiin, mutta nyt jatkettiin jälleen Arkangeliin. Siellä tavattiin Arkangelin kuvernööri Eberhart ja metsätarkastaja Hoppen, joka kovasti innosti sahayhtiön perustamiseen, jotta saatiin kilpailua Arkangelin metsähuutokauppoihin, jollainen juuri tuolloin pidettiin. Norblad ja Sandman vierailivat paluumatkallaan Kouduassa tutustumassa sahaan, jonka tukholmalainen Bolinder-

yhtiö oli sinne perustanut. Saha ja sen sijainti olivat erinomaiset, mutta silti se oli monenlaisissa vaikeuksissa. Niinpä sahaa tarjottiin Norblad in välityksellä Oulun porvareille ostettavaksi. Pääomia ei kuitenkaan haluttu sijoittaa, yritystä vieraassa maassa pidettiin liian riskialttiina. Sittemmin ruotsalais-englantilainen Kouta-yhtiö rakensi 1899 Koutajoensuulle suuren sahan, jonka historia oli täynnä suuria vaikeuksia.

Liian suuret riskit

Oulun porvareilla oli sahayhtiön harjoittaminen Vienanmeren rannalla kiikarissa ja suunnitelmassa mutta riskit pääomien sijoittamiseksi sinne nähtiin liian suuriksi. Sahanpatruuna Johan Norblad oli näissä hankkeissa keskeinen sielu kolmine Karjalan matkoi- neen 1870- ja 1880- luvulla. Tutustuminen rajantakaisiin laukkukauppiainiin lapsuudesta asti madalsi kynnystä lähtä-

rajantakaiseen tuntemattomaan maahan.

Suuret ajatukset eivät kuitenkaan toteutuneet. Ainoa tulos aktiviteetista oli se, että Norblad vuodesta 1889 lähtien, neuvonantajanaan eräs joensuulainen liikemies Mihail Happpojeff, kävi Arkangelin ja Petroskoin puuhuutokaupoissa ja osti joitakin leimikoita rajan takaa Venäjän puolelta. Näistä hankkeista ei ole kuitenkaan lähempää tietoa.

– *Fil.tri Matti Pöllä:*

Avioitumiskäyttäytymisen muodot Itä-Vienassa 1800-luvun vaihteessa

Itä-Karjalassa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa käyneet tutkimusmatkailijat ovat jättäneet suuren määrän kuvauksia sen asukkaiden häätavoista ja nuorison seurustelumuo- doista. Niistä välittyy pitkälle romantisoitu kuva aviopuolison valinnasta, jossa nuorten henkilökohtaisista mieltymysten uskot- tiin olevan heidän itsenäisen päätöksenteon lähtökohta ja samalla sen oikeutus. Nuorison kisailua tai illanistujaisia seurannut tai hääjuhlaan osallistunut ulkopuolinen henkilö tuskin saattoikaan tavoittaa karjalais- ten tärkeimpiä motiiveja avioliittoa solmittaessa.

Todellisuudessa entisaikojen itäkarjalaisessa maalaisyhteiskunnassa rakkautta näyttää olleen vain vähän sijaa avioitumisen perustana. Vanhemmat ja muu suku saivat useimmiten päättää nuorten tulevaisuudesta virallisuontoisissa kosintatilaisuuksissa. Niissä tulevien puolisoitten tunteet olivat toisarvoinen seikka. Pääpaino nimittäin pantiin taloudellisiin tekijöihin ja muihin avuihin. Henkilökohtaiset, joskus ulkoisestikin helposti havaittavat ominaisuudet vaikuttivat toki suuressa määrin avioitumisen onnistumiseen. Tyttöjen kauneudella ei näytä olleen suurtakaan merkitystä. Sen sijaan sekä tyttöjen että poikien "kelpoisuusvatimuksia" olivat hyvä terveys, monipuoliset taidot ja ahkeruus. Tyttöjen kohdalla merkitystä oli myös koskemattomuudella, sillä hairahduksen jälkeen tytön arvo näyttää yleensä laskeneen.

Tärkeimmät edellytykset tietyn yksilön avioliiton pääsemiselle loi kuitenkin perhe, johon tämä syntymästään asti

kuului. Aina 1800-luvun jälkipuolelta asti Itä-Karjalan maatalousvoittoisissa yhteisöissä talonpoikaisperhe ja sen ylläpitämä yksittäinen kotitalous olivat tärkein tuotanto- ja kulu- tusyksikkö, jonka tärkeimpiin tehtäviin kuului jäsentensä toimeentulon turvaaminen. Tästä taas johtui, että perinteisen talonpoikaisperheen ja sen jäsenen kaikkia tietoista toimintaa, johon myös avioliiton solmiminen on luettava, ohjasi huolenpito kotitalouden työkyvyn ylläpitämisestä. Tässä tilanteessa taloudelliset näkökohdat vaikuttivat ratkaisevasti avioitumispäätökseen ja puolison valintaan. Tärkeitä olivat myös talonpoikaisyhteisön käsitykset perhe-elämän normeista, joiden noudattamista yhteisö valvoi jäsentensä kohdalla.

Avioitumiskäyttäytymisellä tarkoitetaan tietyssä yhteisössä vallitsevia ihmisten käyttäytymismalleja avioliittoa solmittaessa. Avioitumiskäyttäytymisen tärkeimmät osatekijät ovat tilastollisesti mitattavissa. Niiden perusteella voidaan tehdä päätelmiä tietylle yhteisölle ominaisesta avioitumismallista. Asiakirjalähteiden perusteella voidaan rakentaa kuva tietyn väestön avioliittoisuudesta eli solmittujen avioliittojen ja naimakelpoisen väestönosan suhde. Ensimmäisen avioliiton solmijoiden määrän ohella selvitetään myös leskien tai eronneiden toisen avioliiton solmimisen yleisyys. Tärkeitä tekijöitä ovat myös puolisoitten keskimääräinen ikä ensimmäistä avioliittoa solmittaessa sekä avioliittokenttä eli maantieteellinen alue, jolta tietyn yhteisön jäsenet hakevat vihkikumppaninsa.

Tässä artikkelissa pyritään kirkonkirjojen sisältämiä tietoja hyödyntämällä hahmottamaan kuvaa Itä-Vienassa 1800-luvun vaihteessa asuneen väestön avioitumiskäyttäytymisestä. Pääasiallisena lähteenä on käytetty Kansallisarkistossa (Helsinki) säilytteillä olevia mikrofilmejä vuosien 1779-1810 Vienan Kemin seurakunnan kirkonkirjoista. Tämä aineisto tietyvästi sisältää vanhimman yhtenäisen lähdesarjan, jonka varaan on mahdollista piirtää kuvaa Itä-Karjalan maalaisväestön, siis nimenomaan karjalais- ten, avioliittokentistä esiteollisella kaudella.

Avioitumiskäyttäytymisen aikaisempi tutkimus

Itä-Karjalan osalta avioitumiskäyttäytymiseen liittyvää problematiikkaa on sivuttu vain muutamassa tutkimuksessa. Muistitietoon perustuvassa tutkimuksessa vienalaisten perinteisestä maailmankuvasta Juha Pentikäinen rekonstruoi kahden kylän, Oulangansuun ja Taavon, avioliittokentät 1900-luvun vaihteessa. Kylänsisäiset avioliitot muodostivat kolmanneksen kaikista tutkijan tietoon tulleista liitoista. Kunnansisäiset avioliitot kattoivat 67,5 pros. kaikista tapauksista. Oulangan asukkaiden muut yhteydet näyttävät suuntautuneen pääasiallisesti idempänä sijaitseviin Kiestingin kyliin.

Itä-Karjalan eri osista 1960-70-luvun kenttämatoilla koottuun haastatteluaineistoon pohjautuvassa häätapojen tutkimuksessa Jouko Suurhasko esittää havainnon, että kylien pienuudesta johtuen 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa itä-

karjalaiset valitsivat aviokumppaninsa useimmiten kotikylän- sä ulkopuolelta. Aviopuoliso haettiin vieraalla murrealueella sijaitsevasta kylästä lähes yhtä yleisesti kuin kotikunnasta. Tutkijan mukaan itäkarjalaisen kylän avioliittokenttä käsitti 1900-luvun vaihteessa keskimäärin muutaman kymmenen kilometrin laajuisen alueen.

Roza F. Nikolskajan (Tarojevan) laatima Itä-Karjalan kansankulttuurin kokonaisuus pohjautuu keskeisiltä osin tutkijan 50-70-luvun kenttämatoillaan tallentamaan haastatteluaineistoon. Nikolskajan mukaan 1800-luvun jälkipuolella itäkarjalaisen kylän avioliittokenttään kuuluivat 50-60 km:n säteellä sijaitsevat naapurikylät. Keskimääräinen avioitumiskäyttö oli ollut tuolloin miesten osalta 20-30 vuotta ja naisten osalta 17-26 vuotta. 1800-luvun itäkarjalaiselle perhelaitokselle oli ominaista, että nuori pari aloitti yhteiselämänsä miehen vanhempien kotitalossa. Nuoren parin asettumisen vaimon lapsuudenkotiin oli harvinaista, kotivävy hyväksyttiin taloon vain, jos vanha isäntä oli työkyvytön tai kuollut eikä hänellä ollut työikäisiä poikia. Sen sijaan tapa, jolloin nuori pari aloitti yhteiselämänsä kummankin aviokumppanin vanhemmista erillään, omana kotitaloutena, oli Itä-Karjalassa tuntematon. Nikolskajan mukaan sulhasen vanhemmat olivat kiinnostuneita poikansa varhaisesta avioitumisesta, koska sen myötä kotitalouteen saatiin lisää työvoimaa. Tytöt puolestaan pyrkivät avioitumaan mahdollisimman nuorina välttämään jäämistä kokonaan